

UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Redagowanie tekstów prawnych – uwagi językoznawcy i czytelnika

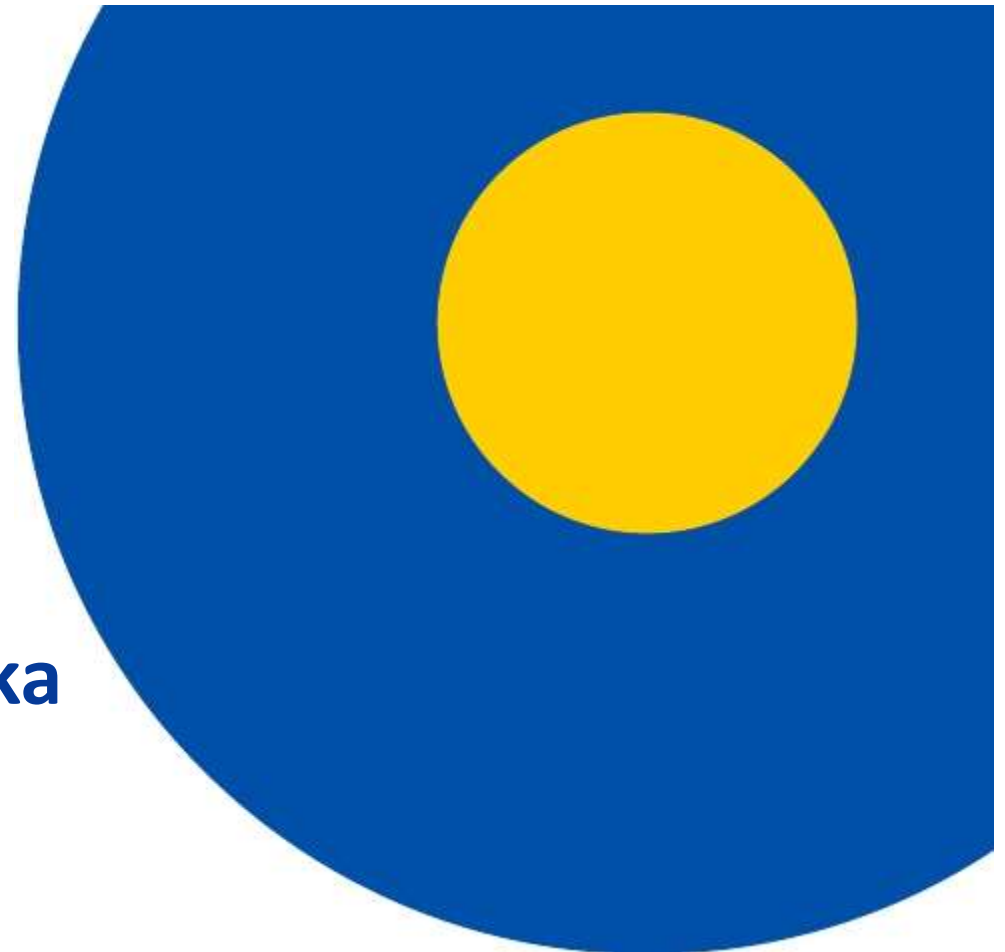
Sebastian Żurowski

zurowski@umk.pl

Katedra Teorii Języka UMK

dobryslownik.pl

14.10.2023

Ramowy plan wystąpienia

1. Publikacje drukowane i narzędzia online przydatne redaktorom (słowniki, poradnie, kompendia, inne).
2. Definicje legalne a definicje słownikowe, podstawowe zasady korzystania ze słowników w wykładni językowej.
3. Rzeczy, na które warto zwrócić uwagę podczas ostatecznej językowej redakcji tekstu prawnego.

Program wykładu *słowniki w pracy prawnika* (WPiA UMK)

1. Istnieją słowniki językowe i słowniki encyklopedyczne.
2. Istnieją różne typy słowników językowych.
3. Skąd się bierze opis wyrazów w słowniku?
4. Dlaczego opisy tych samych wyrazów w różnych słownikach nie są jednakowe?
5. Jakie są wady dostępnych definicji słownikowych?
6. Im słownik nowszy, tym lepszy.
7. Nie tylko definicja jest ważna dla opisu znaczenia wyrazu.
8. Nie tylko odwołanie się do słownika przy rozstrzyganiu wątpliwości może być uzasadnione.
9. Z których konkretnie słowników korzystać?

(Zygmunt Tobor, Piotr Żmigrodzki, Agnieszka Bielska-Brodziak, *Co każdy prawnik o słownikach wiedzieć powinien*, „Przegląd Sądowy” 2008: 7–8, s. 79–95)

Rodzaje słowników ze względu na sposób utrwalenia

tradycyjne (rękopiśmienne i drukowane) vs **elektroniczne (online i offline)**

- korzystanie ze słowników tradycyjnych nie jest już konieczne i uzasadnione
- wiarygodność słownika nie zależy od formy utrwalenia
- marka PWN nie jest gwarancją wiarygodności

Jeden słownik czy wiele słowników?

Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, red. S. Dubisz, t. 1–4, Warszawa 2003 (wydanie standardowe z płytą CD-ROM).

Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, red. S. Dubisz, t. 1–6, Warszawa 2003 (wydanie luksusowe z Indekssem a tergo oraz płytą CD-ROM zawierającą próbkę Korpusu Języka Polskiego PWN).

Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, red. S. Dubisz, t. 1–4, PWN, Warszawa 2008 (wydanie standardowe z płytą CD-ROM, zawierającą bazę relacji leksykalnych opartą na *Wielkim słowniku wyrazów bliskoznacznych* i bazę związków frazeologicznych opartą na *Wielkim słowniku frazeologicznym PWN*).

Wielki słownik języka polskiego PWN ze słownikiem wyrazów bliskoznacznych, t. 1–5, Warszawa 2018 (hybryda łącząca USJP z bazą relacji leksykalnych oraz zasadami ortografii i interpunkcji; również w wersji na pendrivie).

Przykłady słowników elektronicznych

- na nośniku zewnętrznym (CD, pendrive)

S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego* (2004)

[M. Bańko (red.)] *Multimedialny słownik szkolny języka polskiego PWN* (2006)

B. Dunaj (red.), *Nowy słownik języka polskiego* (2005)

- w Internecie

Słownik języka polskiego PWN (sjp.pwn.pl) – nierekomendowany

Wielki słownik języka polskiego PAN (wsjp.pl) – rekomendowany

Zalety słowników elektronicznych (I)

- nielimitowana objętość
- szybki dostęp do danych
- możliwość kopiowania do innych aplikacji
- zaawansowane systemy wyszukiwania
- bieżąca aktualizacja (w tym możliwość poprawienia błędów)
- niższy koszt produkcji i cena zakupu

Zalety słowników elektronicznych (II)

- przejrzysta mikrostruktura i interfejs wygodny dla użytkownika
- możliwość połączenia kilku słowników w jeden
- możliwość zintegrowania słownika i korpusu
- interaktywność (tekst, obraz, dźwięk; hiperlinki)

Wady słowników elektronicznych

- są na bieżąco aktualizowane (sic!)
- wymagają dostępu do Internetu lub zainstalowania oprogramowania
- te internetowe często są tworzone komercyjnie, a więc zdarza się, że szybko i niekoniecznie przez osoby mające kompetencje leksykograficzne

Reasumując: rekomendowane słowniki i inne narzędzia

- *Wielki słownik języka polskiego PAN* – wsjp.pl
- *Słownik gramatyczny języka polskiego* – sgjp.pl
- *Dobry słownik* – słownik plus poradnia językowa – dobryslownik.pl
- *LanguageTool* – korekta tekstu – languagetool.org
- *Jasnopis* – sprawdzanie zrozumiałości tekstu – jasnopis.pl

Poradniki drukowane

J. Deminet i inni, Poprawność językowa w aktach prawnych, Warszawa 2023: Rządowe Centrum Legislacji. (<https://rcl.gov.pl/power/>)

A. Wolański, Edycja tekstów. Praktyczny poradnik, Warszawa 2008: Wydawnictwo PWN.

H. Jadacka, Poradnik językowy dla prawników, Warszawa 2006: Wydawnictwo Semper.

Praktyka wykładni językowej

Słowniki stosuje się, gdy (M. Zieliński, *Wykładnia prawa*):

- brak definicji legalnej danego wyrażenia
- brak jednolitego rozumienia w danej dziedzinie prawa
- interpretowane wyrażenie jest typowym zwrotem faktycznym (np. *drzewo*)
- interpretowane wyrażenie należy do sfery zwrotów-wiązadeł gramatycznych (np. przyimki)

wyrok WSA w Warszawie z 18.08.2011 r., VI SA/Wa 828/11

Zdaniem strony Główny Inspektor JHARS nie wskazuje na jakiej podstawie dowodowej czyni założenie o powszechnym rozumieniu przez konsumenta słowa „świeży” jako „nieprzetworzony”. Nie przytacza w tym zakresie żadnych odwołań do znaczenia słownikowego języka polskiego, ani badań prowadzonych w zakresie opinii konsumentów. Strona powołuje się na powszechne używanie w obrocie przez konsumentów sformułowanie „świeże pieczywo” wywodząc, iż w tym zakresie prawidłowa jest założona przez organ wykładnia językowa słowa „świeże” rozumianego jako „nieprzetworzony”, gdyż każde pieczywo z definicji jest artykułem przetworzonym. W wyrażeniu „świeże pieczywo” czy „świeży chleb” słowo „świeży” ewidentnie oznacza „niedawno wyprodukowany / wytworzony”.

problem językowy: Czy mleko **pasteryzowane** można nazwać **świeżym**?

(Kubicka, Grec, Leszczak, Mitew 2015: 45–46)

Zestawienie opisów znaczenia słowa *świeży* w nowych, zalecanych słownikach:

USJP, SWJP: ‘nieprzetworzony, niekonserwowany, będący w stanie naturalnym, surowy’

ISJP: ‘pochodzący prosto od producenta lub plantatora’

WSJP: ‘taki, który nie został ugotowany, uwędzony, zamrożony ani wekowany’

konkluzja: mleko *świeże* = prosto od krowy

Dlaczego warto współpracować z / konsultować się z językoznawcami?

- słowniki nie zawierają gotowej wykładni językowej, a wyliczanie definicji wyrażenia bez ich omówienia i uzasadnienia związanego z kontekstem interpretowanego użycia tego wyrażenia nie stanowi wystarczającej wykładni językowej [szpital]
- interpretator musi świadomie zdecydować, które cechy zastępcy wskazane w dziełach leksykograficznych są relewantne w konkretnym przypadku, mając na uwadze, że opisy słownikowe zawierają wiele błędów (czyli musi mieć do tego kompetencje większe niż ma prawnik niebędący filologiem) – nie można ufać słownikom!
- w wykładni językowej można korzystać nie tylko z opisu języka utrwalonego w słownikach, ale też z autentycznych tekstów języka zgromadzonych w tzw. korpusach

problem językowy: Czy może istnieć **więcej niż jeden oryginał** danego dokumentu? (Kubicka, Grec, Leszczak, Mitew 2015: 36-38)

Definicje słownikowe nie mówią nic o możliwej liczbie oryginałów, w korpusie są **przykłady świadczące o tym, że oryginałów może być jednak więcej:**

Czekamy jeszcze na opinię rzecznika praw ucznia, ale prawdopodobnie dostaną tylko **dwa oryginały** świadectw i jeden duplikat. (NKJP: M. Zoellner, *Z wyprawką*, „Gazeta Wrocławska” 2002)

Przygotowano po dwie koperty z wynikami, **oryginały** i duplikaty dotarły do Pawilonu. (NKJP: *Oscary '92*, „Gazeta Wyborcza” 1992)

wyrok WSA w Warszawie z 29.05.2020 r., II SAB/Wa 705/19

W ocenie Sądu stwierdzona przewlekłość postępowania nie miała miejsca z rażącym naruszeniem prawa. W orzecznictwie sądowym wskazuje się, że rażącym naruszeniem prawa jest stan, w którym bez żadnej wątpliwości i wahań można stwierdzić, że naruszono prawo w sposób oczywisty, przy czym każdorazowo taka ocena musi być dokonana przy uwzględnieniu okoliczności danej sprawy (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 21 czerwca 2012 r., I OSK 675/12, publ. CBOSA). Jednocześnie słownikowe znaczenie słowa "rażący" oznacza "rzucający się w oczy, bardzo duży, oczywisty" (Mały słownik języka polskiego pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej, PWN, Warszawa 1969).

rażący *pejorat.* taki, który jest tak znaczący rozmiarem, że nie może zostać niedostrzeżony lub zaakceptowany (WSJP)

Uciążliwe rozbieżności (I)

§ 17. Datę ustawy poprzedza się zwrotem „z dnia”, a następnie zamieszcza się wskazanie dnia zapisanego cyframi arabskimi, nazwę miesiąca określoną słownie oraz wskazanie roku zapisanego cyframi arabskimi ze znakiem „r.”, jako skrótem wyrazu „rok”. [rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”]

Sformułowanie *w dniu 13 stycznia* uznamy w JĘZYKU OGÓLNYM za konstrukcję redundantną (nadmiarową). To typowy pleonazm, podobnie jak *w miesiącu grudniu*.

Jednak w tekstach oficjalnych, w szczególności tworzonych w stylu urzędowo-kancelaryjnym, jest ta konstrukcja tradycyjnie stosowana i nie uznamy jej za błąd leksykalny. Można powiedzieć, że jest to taki swoisty urok tego stylu. [Poradnia językowa PWN, Adam Wolański, 17.12.2020]

Uciążliwe rozbieżności (II)

§ 8. 2. Do zapisywania jednostki wielkości o wymiarze „jeden” stosuje się nazwę „jeden” i oznaczenie „1”.

3. Przy stosowaniu jednostki jeden (1) nie dopisuje się wyrazu „jeden” ani oznaczenia „1” po wartości liczbowej wielkości.

4. Do zapisywania podwielokrotności jednostki „jeden” takich wielkości stosuje się symbol matematyczny %, a pomiędzy nim a wartością liczbową wielkości pozostawia się spację.

[rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 czerwca 2020 r. w sprawie legalnych jednostek miar]

Wyraz *procent* zapisuje się symbolicznie w postaci znaku %. Nie stawia się spacji między liczbą a tym symbolem, poprawnie jest zatem np. 25%.

[dobryslownik.pl]

Uciążliwe rozbieżności (III) – pisownia tytułów aktów prawnych

W ZTP nie ma nic o tym, jaką literą ma się rozpoczynać tytuł aktu prawnego:

§ 19. Określenie przedmiotu ustawy może być:

- 1) opisowe – rozpoczynające się od przyimka „o”, pisanego małą literą;
- 2) rzeczowe – rozpoczynające się od wyrazów „Kodeks”, „Prawo” albo „Ordynacja”, pisanych wielką literą, w przypadku gdy ustawa wyczerpująco reguluje obszerną dziedzinę spraw, albo rozpoczynające się od wyrazów „Przepisy wprowadzające ...”, w przypadku gdy ustawa jest ustawą wprowadzającą.

W ogłoszonych aktach prawnych są wersaliki, które nie są diagnostyczne.

Uciążliwe rozbieżności (III) – pisownia tytułów aktów prawnych

Pełne tytuły aktów prawnych zapisujemy od wielkiej litery, podobnie jak tytuły innych dzieł, np.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,

(...)

Skrócone nazwy takich aktów prawnych zapisujemy małą literą (przy czym zachowuje się w nich oficjalne nazwy urzędów w oryginalnym zapisie wielkimi literami), np.

ustawa o wolontariacie,

(...)

Upowszechnia się zwyczaj zapisywania międzynarodowych nazw konwencji, deklaracji itp. od wielkich liter (z wyjątkiem przyimków, spójników i skrótów wewnątrz nazwy), zwłaszcza tych mających duże znaczenie, np.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Nie polecamy tego zapisu, ponieważ tworzy wyjątek od reguły. [dobryslownik.pl]

Uciążliwe rozbieżności (IV) – skróty

W skrótowych zapisach nazw kodeksów kropkę stawia się po każdej literze skrótu, nawet jeśli skrót składa się z samych liter oznaczających spółgłoski (jest to wyjątek od reguły skracanie: kropka w skrótach wielowyrazowców polskich), np. *k.p.k.* Dopuszczamy też (i podajemy w Dobrym słowniku) sposób zapisu w ogóle bez kropek, jako utrwalony w zwyczaju (zwłaszcza prawniczym), np. *kpa.* [dobryslownik.pl]

Dz. U. to skrót od Dziennik Ustaw (Rzeczypospolitej Polskiej) — najważniejsza polska publikacja służąca do urzędowego ogłaszania aktów normatywnych i innych aktów prawnych

(...)

Zamieszanie wprowadziła jednak **uchwała ortograficzna Rady Języka Polskiego z 2006 roku**, w której za poprawne zapisy uznano „DzU albo Dz.U.”. Nie polecamy ich stosowania, ale trudno też je potępiać, skoro utrwały się w uzusie (nawet jeśli wzięły się z błędnego założenia). Polecamy Dz. U. — zgodnie z uzusem prawniczym. [dobryslownik.pl]

Uchwały ortograficzne RJP

- wydawane w latach 1997–2008
- brak jakiegokolwiek mocy prawnej
- forma podobna do tekstów prawnych

UCHWAŁA ORTOGRAFICZNA NR 13 RADY JĘZYKA POLSKIEGO W SPRAWIE ZAPISU SKRÓTU
TYTUŁU *DZIENNIK USTAW / DZIENNIK USTAW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ*
(PRZYJĘTA NA XXII POSIEDZENIU PLENARNYM DN. 15 MAJA 2006 R)

Poprawny skrót tytułu *Dziennik Ustaw/Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* to *DzU* albo *Dz.U.* Jeśli skrótowi wymaga szczegółowy zapis miejsca umieszczenia aktu prawnego, zapis ten należy skrócić według wzoru: *DzU/Dz.U. (RP) nr 15, poz. 30, z późn. zm.*

Uciążliwe rozbieżności (IV) – skróty

(Dz. U. z 2015 r., nr 61, poz. 624, z późn. zm.)

Należy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- a) po pełnej nazwie aktu prawnego podaje się jego umiejscowienie w nawiasach okrągłych;
- b) rok publikacji można pominąć, o ile akt prawny został uchwalony w tym samym roku (jeśli więc w powyższym przykładzie akt prawny został uchwalony w 2015 r., to można pominąć „z 2015 r.”);
- c) skrót nr piszemy małymi literami (częsty błąd: Nr);
- d) fragment „z późn. zm.” (= z późniejszymi zmianami) pojawi się, jeżeli w dacie cytowania obowiązuje wersja aktu zmieniona w stosunku do wersji opublikowanej w cytowanym źródle.

W elektronicznych systemach publikacji aktów prawnych używane są identyfikatory w rodzaju Dz.U.2015.624. Są to oznaczenia o charakterze technicznym i nie należy ich stosować w publikacjach czy oficjalnych pismach.
[dobryslownik.pl]

Literatura

- J. Deminet i inni, *Poprawność językowa w aktach prawnych*, Warszawa 2023: Rządowe Centrum Legislacji.
- A. Wolański, *Edycja tekstów. Praktyczny poradnik*, Warszawa 2008: Wydawnictwo PWN.
- H. Jadacka, *Poradnik językowy dla prawników*, Warszawa 2006: Wydawnictwo Semper.
- Z. Tobor, P. Żmigrodzki, A. Bielska-Brodziak, *Co każdy prawnik o słownikach wiedzieć powinien*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 7–8, s. 79–95.
- E. Kubicka, D. Kala (red.), *Kultura języka polskiego w praktyce prawniczej*, Bydgoszcz 2014.
- E. Kubicka, K. Grec, W. Leszczak, M. Mitew, *Wykorzystanie słowników w interpretacji prawniczej – implikacje praktyczne*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2015, nr 1, s. 25–50.
- E. Kubicka, L. Zieliński, S. Żurowski (red.), *Język(i) w prawie. Zastosowania językoznawstwa i translatoryki w praktyce prawniczej*, Toruń 2019.